

Klasikoen bilduma dela-eta

Urte batzuk igaro dira institutuko irakasleei fisika edo filosofia euskaraz ikas zitekeen galdetzen genienetik. Urte batzuk eta hamaika lizentziadun. Oraindik badira, hala ere, harritzen direnak Aristoteleren lanak euskaraz argitaratu daitezkeelako. Hainbeste, Espainiako egunkari nagusiko literatur gehigarriak artikulua eskaini ziola urtarrilaren 17ko alean Klasikoak argitaldariak kaleratutako azkenotako lanari, filosofo mazedoniarraren *Metafisika*-ri. Artikulugileak azpimarratzen zuen emaitza —«Euskarazko edizio hau, berez, filosofiarren unibertsaltasunaren errebindikazioa da»—, eta gogoratzen zuen bide batez badela korronte bat aldarrikatzen duena filosofia klasikoa soilik hizkuntza klasikoen familiakoetara itzul daitekeela. Hau da, euskara ez litzatekeela egokia horretarako. Berrogeita hamar liburuk ezeztatu dute jada aipatu jarrera filosofikoa eta, beraz, eztabaida oso interesgarria izanda ere, interesgarriagoa da bildumak berak dakarrena. Garbi baitago asmoa ez dela irakurleak izatea, baina huts bat betezea, liburutegia osatzea. Eta errezeloak behingoz aldentzea.

Aurreko alean Harkaitz Canok zioen bazirudiela irakurleek itzulpenekiko zeuzkaten mesfidantzak desagertzen ari direla. A ze kalte egin duten ordea batzuek! Idazle handi-handiak gureganatu baino gorrotatzeko balio izan dute zenbaite-tan. Nik hiru bereziki gogoratzen ditut, sekulan barkatuko ez dudan itsuskeria egin zidatenak: William Faulknerren *Santutegia* nobelaren itzulpena, Marguerite Yourcenarren *Hadrianoren oroitzapenak*-ena, eta Italo Calvinoren *Bizkonde erdibitua*-rena. Ez dut esaterik itzulpen txarrak ote ziren berez, barka nazatela testuak egokitzen orduak sartu zituzten haiek, baina nik ez dut hiru maisu hauen lanak berriro irakurtzerik izan. Gogaitu egin nintzen orri haiekin borrokatzen, aurrera eta atzera kapituluaren erdian, haria galtzen eta berriro saiatzen, aspertzen nintzen arte inolako harremanik egin gabe ez idazlearekin ez nobelarekin. Ondorioz deskatalogatu egin ditut, nolabait esateko, nere zerrendatik. Esperientzia latz

honen erruz, urte askotan nik ere urrundu nituen begibistatik, kutsatuta baileuden, itzulpenak.

Igelak argitara emandako Louis-Ferdinand Celineren edo Truman Capoteren lanen itzulpen bikainei esker hasi nintzen berriro hurbiltzen, eta Rax Rinnekangas finlandiararren *Ilargia ihesi* liburu zoragarriarekin barkatu ditut traditore batzuk. Baina zenbat irakurle egon dira espantaturik, itzulpen txarrek uxatuta? Susmoa dut gainera kasu askotan argitaletxeek hobetsi dutela liburua atera beharra itzulpenaren egokitasuna baino. Liburu asko «guk ere kanpoko autoreak ateratzen ditugu eta» esan ahal izateko argitaratu direla; euskal filologia titulua atera berria eta —batzuek ezta hori ere— askok ekin diotela literatura itzultzeari, eta harro-harro aurkeztu dutela gero, irakurlearentzat lehen orritik bigarreneko urratsa Aitzgorriko malda baina gogorragoa izanik ere. Euskarazko testuekin berdintsu, baina honetaz asko dakitenek esango luketen bezala, itzulpenek duten garrantzi estrategikoa kontuan hartuta, arduragabekeria handia da zenbait libururekin egin dena.

Betoz bedeinkazio guztiak dituzten klasiko hauek, beraz, gurera. Lehengoan Kanten testu bat hartu nuen jakinminez, filosofia beti latza izan bazait ere. Hamar bat orri irentsi nituen etenik gabe eta mirestuta gelditu nintzen. ¶

Libelo gehiago

Hain zuzen Celineren *Gauaren muturrerainoko bidaia*-ren itzultzailea izan zen Matias Mugicak zartako ederra eman dio pilotari bere libelo famatuarekin, eta gelditu da begira gainera ea norbaitek errebotetik itzultzen duen. «La cultura en euskera» testua, Interneten sinadurarik gabe bueltaka ibili ondoren *Ostiela!* aldizkariak azken zenbakian argitaratu duena, gogoak astindu eta zer pentsatua emateko egina omen da, eta berehala hartu du izar piura: denen ahotan dago. Egileak uste duenez, kritika alferrikakoa izango da, doktrinak itsutu egiten baitu euskaldunon hausnarketa eta autokritika. Aldez aurretik onartzen badugu esaldi asko zirikatzekeo eginak direla, utz ditzagun txikikeriak. Gauza egiazko eta intergarri batzuk esaten ditu nafarrak.

Lehendabizi, esan behar da Iruñekoa dela bere argazki-ko gizarajo hori, deus ulertuko ez balu bezala errieta jasaten duena. Karikaturista bat balitz bezala, Matiasek azpimarratu du erretratatuak baduela garatxo bat hortxe, sudurrean bertan, hortzak kariesak belztuta dituela, usaina dariola galtzarbetik eta gainera itsusi samarra eta txikia dela. Herrena ere bai. Ez du esaten grazia ere baduela apur bat, atsegina dela eta bere miseriek, batzuetan, maitagarri egiten dutela. Tira, libelo bat da.

Bere tesia zera da: euskal kultura normalizatzen ari garen ustea darabil bazterretan, baina, orokorrean, ateratzen dena txarra da oso; euskara barne-barnetik bizi duen jendeak ez dio jaramonik egiten produkzioari, eta euskaldun profesionalak dira —itzultzaileak, idazleak, kazetariak, irakasleak...— gehienbat hori bultzatu eta gorai patzen dutenak; hortik ondorioztatu daiteke euskal kulturaren oinarrian gezurra dagoela ausarki, eta oso gauza gutxik iraungo zuela kalitatearen benetazko galbahetik pasaraziko balira.

Egia borobila da egiten den produkzioaren gehiengoa soilik hirietan gelditzen dela, eta hiri horietako euskaldun parte batek bakarrik kontsumitzen duela. Liburuak, itzulpenak, egunkariak, antzerki emanaldiak, hitzaldiak... ez dira iristen euskara era militantean bizi ez duen jendearengana. Eta militantzia hori ez duten asko dira, Mugicak ondo gogoratzen duen bezala, euskara naturalen bizi dutenak. Beti erabili izan den argudioa da alfabetatu gabeko jendea dela horietako gehienak, iritsi ahal izateko mugak beraiek dituztela jarriak, eta euskal kulturaren parte handi bat —hirietatik sortzen dena, alegia— heldu diren euskaldun gazte ikasientzat pentsatua dagoela. Baina lortzen ari da ikastola eta ikastetxetatik ateratzen diren belaunaldi berriekiko harremana, lotura, konplizitatea? Ezezkoan nago ni, behintzat. Hurbiltzen diren gazteak betiko bidetik datoz, militantziarenetik alegia. Hori da gaur egungo euskal kulturaren ahuldaderik nabarmenena. Eta ez du balio esateak erdararekin berdin gertatzen dela. *Diario de Navarra* herri guztietara iristen da, etxe guztietara. Zenbat *Egunkaria* saltzen da, ordea, Leitzan?

Libeloak planteatutako beste gai bat oso lotuta dago aurrekoarekin. Egileak errealitatetik urrun dakusa euskal kultura, itxura egiten ohituta dagoena. Askotan aipatu izan da

erresistentzia kultura dela gurea, txikia, miserablea batzuetan, baina itxaropena beti pizturik noizbait etorriko diren horien esperoan, buelta emango dioten horien esperoan. Matiasek galdetzen du hau esistitzea ote den. Garbi dago baietz. Gogoratu behar da duela urte gutxiko kontua: ez zegoen ezer ez. Orain badago ia denetarik, asko txarra, asko halamoduzkoa, ona zeozer. Bakarrik honengatik merezi du. Kontuan hartuta —hori Matiasek ere ez du dudan jarriko— gero eta gehiago dela salbatu daitekeena, sufrikarioa eraman-garria da.

Badio ere Mugicak mundu honetatik elikatzen diren gehienak kultura espainolaren transfugak direla. Euskaldun berrien eta euskaldun zaharren arteko portzentaietan sartu gabe, transfugak baino berreskuratutako hiztunak deitu beharko genituzke gehienak, Mugica bera tartean.

Bi esaldi dira bereziki gogoangarriak. Batean gogora dakar itzultzaileak Juan Gartzia noizbait esan omen zuena: gure artean, itzulpenak itzulpenak direla eta jatorrizko testuak ere itzulpenak; onartutakoak batzuk, lotsamangarriak besteak. Horrelako literaturak inolako zentzurik eta kalitate-rik izan dezakeen galdetzen du berak. Hori ez da, hala ere, literaturaren ajea bakarrik. Hizkuntzarena berarena ere bai, behin eta berriro azpimarratzen den bezala. Erdara sartuegia dago euskararen muinean, eta belaunaldi berriek, gainera, ez dute joera hori aldatuko, akaso areagotuko baizik. Horregatik baztertu behar da idazten dena? Literatura idazten duten euskaldun berriez ari da Mugica, garbi dago, baina horiek ere ez dira gehiengoak, eta ez dira hoberenak.

Zer pentsatu eman duen beste esaldia da galdetzen duenean zergatik Eduardo Gil Berak argitaratzen duen orain gaztelaniaz. Mugicak «leialtasunik eza» eta «traizioa» hitzak botatzen ditu, eta jendearen ahotan jartzen. Nik ere galdetu diot nere buruari zergatik utzi duen tuterarrak bere espresabide literario bakarra izan zena. Sortzaile interesgarrienetakoa izanda, galderak badu interesik. 1993tik lau liburu argitaratu ditu, bi filosofiazkoak, eta bi sailkaezin samarrak, denak erdaraz. Akaso bera ere konturatu da bere mundu intimoari traizioa egiten ziola euskararekin, akaso hautsi nahi izan ditu horrela gure inguruko muga hertsia —Madrileko kritikoen hitz onak izan dituzte bere lanek—, edo, besterik gabe, egun

batez eseri zen ordenagailuaren aurrean eta erdaraz hasi zen idazten. Ez dut uste, hala ere, inor kezkatuko denik horregatik, traizio hau komentatzeko «hitz nardagarriak» erabiliko direnik, Mugicak dioen bezala. Hasteko, inork gutxik irakurtzen zituen bere lanak, eta irakurtzen zituztenek berdin berdin irakurri dituzte erdaraz. Plazer beretsuz. Azkena, *Os quiero tanto*, autobiografia moduko purrustada da, euskal kulturaren eta euskararen beraren inguruko topikoak alegereki erasotzeko erabilia. Pista pare bat: Mugica zein Gil Bera euskaldun berriak dira biak, ezagutzen dute ondo Nafarroako euskal munduaren panorama, edan eta jan dute hainbeste kritikatzten dituzten iturri ofizialetatik, eta maite dituzte Celine edo Mirande bezalako transgresoreak.

Bai, napar oxti hauek, baina Sarasuak kritikoak kritikatzten baditu ere, batzuetan gehiago ikasten da asmo txarrez eginikoekin —animuz injuriandi, Bujandak zioen bezala— hitz xuriekin baino. Libeloa ongi idatzia dago eta lotsak ateratzea beti da osasungarria. Irakurri ez duenak irakur beza. Akaso gorrituko da pixka bat. ¶